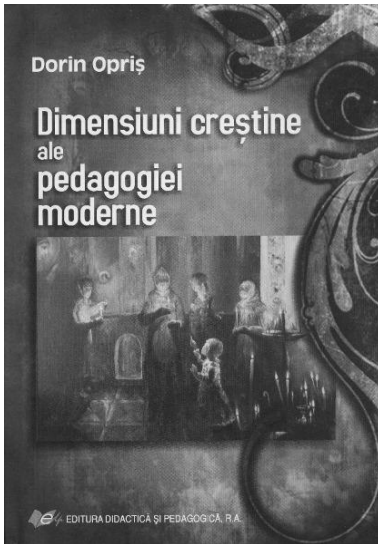

Recenzii

DORIN OPRIȘ,

***Dimensiuni creștine ale
pedagogiei moderne***

București, Editura Didactică și
Pedagogică R.A., 2012

Pedagogia modernă are cu siguranță dimensiuni creștine, este ceea ce ilustrează cu prisosință și amplu, în aproape patru sute de pagini, cartea semnată Dorin Opreș, aflată la cea de-a treia ediție. Subsumând știința pedagogiei domeniului general al cunoașterii, autorul avansează o teză pertinentă care, dacă nu surprinde prin finalitate, incită în schimb la lectura textului care o sprijină. Avem de-a face cu o întreprindere de anvergură care-și poartă cititorul într-un spațiu și un timp care au rodit bogat și cu folos. Premisa cercetării este următoarea: „*Pedagogia modernă, fundamentul pedagogiei contemporane, s-a cristalizat printr-o sinteză adaptată la particularitățile societății europene din secolele XVI-XIX a teoretizărilor și a modelelor educaționale oferite de educația creștină*” (p. 11).

Un asemenea demers nu se poate realiza, lingvistic vorbind, doar prin apelul la terminologia consacrată a pedagogiei, el trebuie susținut de sintagme care vin din zona literaturii creștine, de limbajul textelor sacre, astfel că, din punct de vedere terminologic, lucrarea înregistrează un veritabil glosar de termeni, sau, mai degrabă, de apropieri de termeni cu efecte semnificante, uneori pitorești (în sensul cel mai fericit al calificativului) pentru cititorul venit dintr-un alt context intelectual decât cel clerical. Fie că îi aparțin, fie că îi adoptă prin împrumut (citări din autori care aparțin literaturii creștine de specialitate), termenii în chestiune sunt creatori de nuanțe și, cum am mai precizat, de efecte: aflăm, în această ordine de idei, că „Iisus Hristos le-a cerut Apostolilor să-și *autoevalueze* credința în dumnezeirea Lui, respectiv rezultatele educației primite de la El de către aceștia”¹, iar puțin mai departe, pentru a rămâne tot pe tărâmul evaluării, citim că evaluarea rezultatelor obținute de fiecare în dezvoltarea personală, prin prisma pildei talanților, „nu se raportează la un standard unic, ci la posibilitățile reale ale fiecăruia, funcție de darurile cu care a fost înzestrat”²; ni se vorbește despre „activitatea didactică” a Apostolilor (p. 18), despre faptul că „cuvântul și metoda” misionarilor creștini au necesitat nuanțări (p. 19), despre „o anumită pedagogie a lui Dumnezeu care-și pregătește învățăceii ca pe niște școlari” (p. 20, text citat dintr-un alt autor), despre semnificația a ceea ce cunoaștem sub numele *Predica de pe munte* care reprezintă „cel mai important model de intervenție educativă bazată pe iubirea desăvârșită față de om” (p. 22), despre „demersurile educaționale pozitive” (p. 22) care fac posibilă transfigurarea ființei umane, conform învățaturii lui Iisus Hristos... toate acestea concentrate în primele 8 pagini. Lista extraselor poate continua. Nu putem să nu menționăm, tot în legătură cu terminologia cărții, utilizarea frecventă a expresiei „persoană umană” în loc de „școlar”, „elev”, „individ”, „subiect” etc., în perspectiva raportului acesteia – raport personal – cu Persoana divină.

¹ Extras din nota de subsol (7) a *op. cit.*, p. 17 (s.n.).

² Extras din nota de subsol (29), p. 23.

Dacă esența religiei constă „din învățături drepte și din fapte bune” după spusele Sfântului Chiril al Ierusalimului citat de autor (p. 31), atunci educația religioasă nu mai trebuie să parcurgă traseul accidentat care duce de la veleitate la legitimitate, aceasta din urmă rezultând din afirmarea programatică a unui demers coerent și complex, fără lacune componențiale: de la *savoir* la *savoir-faire* trecând prin *savoir-être*, cum am spune-o, mai simplu, în limba franceză. Legitimitatea educației religioase trebuie pusă de asemenea în legătură cu ceea ce autorul numește „predispoziția spre religiozitate, înnăscută în om” (p. 32). Așa cum competența lingvistică este o caracteristică a speciei umane – drept care educația plurilingvă spre care se tinde la nivel european își propune, printre altele, să elimine prejudecata conform căreia trebuie să fii dotat special pentru a putea învăța limbi străine – tot astfel religia este o necesitate a firii umane care a fost explicată inclusiv prin „măsura în care omul este cuprins de nostalgia stării originare” (p. 31), aceea a paradisului pierdut. Educația religioasă devine astfel o educație pentru libertate, „adevărata libertate” după cum precizează autorul, care este „starea omului care nu mai păcătuiește” (p. 32).

Înțelegem că demersul educativ religios este unul aparte, diferit de toate celelalte prin faptul că este supus unei condiționări speciale: el nu este posibil decât în măsura în care însuși Iisus Hristos este primit în sufletul care lucrează la propria dezvoltare spirituală, spre mântuire. În aceste condiții, educatorul – „ghid” sau „călăuză” – trebuie cu necesitate să fi îndeplinit el însuși condiția respectivă pentru a putea deveni model. Ducând logica mai departe – chiar dacă cunoașterea furnizată de aceasta este extrem de limitată și nu are nimic în comun cu cunoașterea lui Dumnezeu și comuniunea cu El – întrebarea care se ivește pe cale de consecință este următoarea: dacă Apostolii și-au început misiunea de propovăduire a învățaturii creștine după învierea Mântuitorului, mai exact după Pogorârea Sfântului Duh care i-a înțelepțit și le-a conferit „competența” necesară îndeplinirii acestei nobile misiuni, respectiv nivelul de expertiză, ce va fi însemnând, printr-o analogie necesară, acest nivel pentru

educatorul zilelor noastre? ... Răspunsul autorului este simplu: responsabilitatea educadorului este „una cu totul specială” și acesta nu poate ajunge la niciun rezultat „fără ajutorul lui Dumnezeu”. În ce ar consta privilegiul conferit de un asemenea ajutor? Într-o serie de atribute care creionează profilul de competență al educadorului, pe primul loc situându-se smerenia.

Învățătura de credință a fost transmisă de-a lungul timpului prin sistemul educativ al creștinismului, realizat la început, după perioada inițială apostolică, prin catehizare. Educația religioasă este parte a misiunii creștine, de aceea originile ei îndepărtate trebuie căutate în îndemnul dat Apostolilor de Iisus Hristos, de a „învăța” toate neamurile „botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”.

Educația creștină se particularizează printr-o relație specială cu axiologia, valorile promovate de acest tip de educație – denumite virtuți – fiind subordonate revelației divine, ceea ce le conferă infailibilitate. Pe de altă parte, demersul educativ propriu-zis este unul extrem de complex, reușita lui fiind asigurată doar „prin lucrarea Sfântului Duh în sufletul dascălului și al celui educat” (p. 82). Principiul creștin conform căruia ființa umană este valoare centrală în cadrul creației este sprijinit de exemplaritatea modelului educativ reprezentat de Iisus Hristos, model spre care se tinde prin educația creștină. Avem de-a face cu un model absolut care însumează atât calitățile unui educador desăvârșit cât și pe cele ale unui conținut exemplar al învățaturii transmise. Pentru a-și face accesibile învățăturile, Pedagogul a utilizat ca metodă didactică pilda, ținând astfel cont de nivelul de înțelegere al învățăceilor. Cât despre evaluare („judecata”), aceasta nu poate fi făcută decât de către Cel care este fără de pată, El fiind singurul judecător.

Dacă din cele prezentate până acum reiese clar caracterul aparte, puternic particularizat al educației religioase creștine în contextul educațional general, ne surprinde în mod plăcut măiestria cu care autorul scoate la lumină temeiurile absolut firești și naturale ale acestei educații care, aduse la zi din punct de vedere conceptual și terminologic, apar drept familiare oricărui

pedagog al zilelor noastre. Astfel, constatăm că, după ce am trecut de pragul înțelegerii a ceea ce înseamnă „subordonarea față de revelația divină” și „educația fundamentată pe modelul suprem”, celelalte elemente definitorii ale educației fundamentate pe învățătura creștină ar putea face parte, la nivel de enunț cel puțin, din orice manual de pedagogie. Întâlnim și aici necesitatea respectării particularităților de vârstă (vârstă biologică și vârstă spirituală), educația se face pe tot parcursul vieții (formarea spirituală continuă este o necesitate și este susținută de un îndemn al Sfântului Apostol Pavel: „*Rugați-vă neîncetat*”) și are un caracter deschis (nu este condiționată prin restricții), educatorii beneficiază atât de o formare inițială cât și de cea continuă, se valorizează intuiția, se utilizează mijloace de învățământ, evaluarea este una continuă etc. Cele menționate anterior se referă la educația creștină de-a lungul timpului, nu la Curriculum-ul actual (oficial) de religie.

Capitolul al doilea al lucrării este consacrat reflectării elementelor de pedagogie în scrierile fundamentale ale creștinismului. Cele două milenii de creștinism nu au trecut fără să marcheze profund domeniul pedagogiei prin scrieri remarcabile aparținând Părinților și scriitorilor bisericești. Cercetarea întreprinsă de autor are în vedere nume ilustre care au avut un cuvânt de spus în configurarea unei pedagogii întemeietoare a educației creștine. Dacă putem vorbi astăzi despre o gândire pedagogică creștină, acest lucru se datorează unor personalități active la vremea lor, recunoscute și astăzi pentru contribuțiile aduse prin scrierile care s-au păstrat. Clement Alexandrinul era preocupat în secolul al doilea d.Hr. de educația prin cultură, Sfântul Vasile cel Mare a fost un model de exigență față de sine care a dat roade în rândul celor de a căror educație religioasă s-a ocupat, Sfântul Grigorie de Nazianz și-a trăit cu multă responsabilitate și conștiință a propriilor limite rolul de educator care înțelege că a-si pleca „urechea ascultătoare” este mai important decât a se lăsa în voia „limbii neștiutoare”, Sfântul Grigorie de Nyssa a dovedit o înțelegere superioară a ceea ce numim astăzi comunicarea non-verbală prin gesturi („la

gestuelle”, termen care a făcut carieră în textele pedagogice de expresie franceză) – fenomen care este astăzi în atenția didacticienilor preocupați de definirea competenței de comunicare inclusiv prin componenta sa non-lingvistică –, Sfântul Chiril al Ierusalimului pune preț nu doar pe efortul intelectual necesar înțelegerii învățăturilor ci și pe rezonanța afectivă realizată prin trăirea sufletească a emoției creștine, Sfântul Ioan Gură de Aur a insistat pe raportul dintre modelul personal oferit de educator și rezultatele discipolului, acordând o atenție specială educației copiilor, Fericitul Augustin pune accent pe importanța învățării cu plăcere, de unde atenția acordată modalității de transmitere a mesajului ...

Conform tezei avansate de prezenta cercetare, Părinții Bisericii au promovat prin activitățile și scrierile lor o serie de elemente educaționale care se regăsesc astăzi în pedagogia modernă – sub alte denumiri de bună seamă – constituindu-se în fundamente de bază ale acesteia.

Sunt evocate și descrise în acest sens mai multe principii (cinci, mai exact), în dublă cheie, una biblică/patristică, cealaltă pedagogică modernă. Echivalențele evidențiate de către cercetător includ metafora în metalimbajul pedagogiei creștine: „piatra cea din capul unghiului” nu este altceva decât principiul hristocentric al educației creștine (Mântuitorul Hristos ca model și sursă de învățătură), iar principiul intuiției își găsește expresia la evanghelistul Matei: „și fără pildă nu le grăia nimic”. Mai apar în textele sacre principiul accesibilității, al îmbinării teoriei cu practica și cel, specific, eclesiocentric, respectiv formarea în și prin Biserică.

Educația creștină a recurs din cele mai vechi timpuri la anumite metode pedagogice, considerate deja la vremea respectivă ca potrivite și adaptate scopurilor urmărite: povestirea (sub forma pildelor), descrierea (imagini ale împărăției cerurilor, a unor fenomene naturale, a unor aspecte din viețile sfinților), explicația (oferită din necesitatea de a face înțelese cele auzite), chiar prelegerea, care era una dintre metodele predilecte utilizate de către Sfinții Apostoli pentru transmiterea învățăturii,

conversația (metodă utilizată cu succes pentru stimularea atenției auditoriului), problematizarea (întrebări-problemă adresate de Mântuitorul Hristos în diferite contexte), invitația la lectură (a textelor biblice) urmată de interpretarea de text, studiul și interpretarea simbolurilor (atât a celor care apar în Vechiul Testament ca prefigurări ale Mântuitorului și nu numai, cât și cele mai recente, din Noul Testament), analiza documentelor care însemna pe atunci studiul „mărturiilor celor de demult”. Se adaugă acestora un șir de metode specifice, respectiv rugăciunea, ca formă de întâlnire între umanitate și divinitate (metodă al cărei maestru este însuși Mântuitorul prin *Tatăl nostru*), observarea directă a realității religioase prin contemplarea creației, cultul divin ca formă de cunoaștere a lui Dumnezeu și inițierea în practica religioasă în scopul trăirii credinței.

Dacă avem principii și metode, dispunem desigur și de mijloace de învățământ. Sfânta Scriptură este principalul mijloc didactic utilizat. Acesteia i se adaugă alte texte teologice, nefiind exclusă nici literatura laică, cu condiția unei selecții responsabile la care au invitat Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ioan Damaschin, de exemplu. Într-un alt registru se înscrie icoana, a cărei cinstire se realizează ținându-se cont de mesajul teologic transmis simbolic.

Cateheza, predica și pelerinajul sunt activitățile practice prin care se organizează educația creștină.

Dacă Părinții și scriitorii bisericești, autori ai scrierilor fundamentale ale creștinismului, au pus bazele educației creștine, nu înseamnă că aceasta din urmă s-a îngădit în perimetrul bine delimitat al reprezentanților ei direcți. Pedagogia a avut, de-a lungul vremurilor, teoreticieni care nu numai că nu au ignorat dimensiunea creștină a științei pe care o promovau, dar au reușit să o integreze firesc în abordările din scrierile lor. Cartea de față valorifică în acest sens contribuția clasicilor pedagogiei la răspândirea principiilor și a conceptelor pe baza cărora s-au configurat sistemele moderne ale acestei științe. Perioada pe care o străbate cercetarea merge de la Renaștere, prin secolul Luminilor, până în secolul al XIX-lea. Numele pomenite sunt

Comenius, Fénelon, Jean-Jacques Rousseau, Kant, Pestalozzi, Herbart, Fröbel, Moesiodax, în subcapitole care le sunt consacrate în mod expres, dar mai apar și alte nume celebre legate, într-un fel sau altul, de preocupări educaționale, ca Rabelais, Montaigne, Erasmus etc. Pedagogia actuală le datorează multe acestor precursori care, nu o dată, au enunțat principii și au teoretizat probleme care sunt și astăzi în centrul atenției și al preocupărilor specialiștilor. Nu vom nominaliza aici toate ideile, principiile, conceptele care au fost prefigurate de către cei amintiți în scrierile lor. Acest lucru este făcut de autorul cărții despre care vorbim în ultimul capitol al lucrării sale, pe aproape o sută cinczeci de pagini. Vom ilustra foarte succint cele afirmate prin câteva exemplificări. Astfel, dacă vorbim în zilele noastre despre educația pe tot parcursul vieții, se cuvine să recunoaștem că nu avem de-a face cu o găselniță modernă, Comenius avansa acest imperativ încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Și nu a ezitat să precizeze, în *Didactica Magna*, că „inspirația divină” este cea care l-a sfătuit în tot demersul său, după cum accentuează autorul cercetării. Chiar dacă a fost contestat în ceea ce privește accentul pus pe joc în relație directă cu interesul copilului, în detrimentul efortului, Fénelon și-a recâștigat, cel puțin parțial, actualitatea în această problemă în condițiile în care didacticile actuale ale limbilor moderne – ne referim în special la limba lui Fénelon, limba franceză – și demersul practic al dascălilor valorifică cu o râvnă fără precedent componenta ludică a învățării. Pedagogia non-directivă a avut încă din secolul al XVIII-lea un promotor entuziast în Jean-Jacques Rousseau, și tot cam pe-atunci Kant atrăgea atenția asupra riscului pe care îl reprezintă utilizarea neadecvată a unor formule moralizatoare de genul „să-ți fie rușine” în scopul trezirii conștiinței morale la copii la o vârstă nepotrivită. Puțin mai târziu, Fröbel, „pedagogul jocului și întemeietorul grădinițelor” (după cum îl prezintă autorul), își sintetiza crezul într-o formulă a cărei validitate nu poate fi contestată: „educația înseamnă exemplu și iubire, nimic altceva” și încerca să identifice cauzele unor greșeli în educație, greșeli pe care perioada contemporană se pare că nu le-a eludat încă,

respectiv „nepriceputa educație a copiilor”, „neînțelegerea dintre părinți și copii”, „învinuirea nedreaptă a copiilor” și „așteptările prea mari de la aceștia”. Foarte plastic în exprimare, călugărul erudit de origine română Iosif Moesiodax, pedagog-monah, mărturisește despre aspecte pedagogice problematice care lasă loc încă la discuții și păreri: „limbuția, această plagă inseparabilă de școlile noastre”, „părinții înfumurați” ale căror ingerințe în procesul de învățământ tulbură de multe ori, și în zilele noastre, mersul firesc al lucrurilor la școală, „dojana” ca formă blândă de dezaprobare din partea dascălului (atunci când este cazul); ne surprinde plăcut recomandarea pedagogului în alegerea unor „dascăli mai tineri și mai măsurăți la învățătură” care se pot adapta mai ușor nevoilor copiilor... .

Fără să depășească prima jumătate a secolului al XIX-lea, autorul cărții în discuție propune un itinerar bibliografic grăitor și dovedește abilitatea de a alege citate reprezentative și atrăgătoare care, nu o dată, incită la lectura integrală a textului de origine. Ceea ce vorbește despre virtuțile pedagogice ale autorului... .

În ansamblul ei, cartea lui Dorin Opreș îmbină în armonie rigoarea și limpezimea pedagogului autentic (care știe să drămuiească informația fără excese și să o așeze acolo unde este așteptată) cu erudiția și profunzimea teologului capabil să slujească cu devoțiune și convingător ideii de bază a cărții, cea enunțată prin titlu.

Adina CURTA